

Kronika

2023 m. lapkričio 29 d. Lietuvių kalbos institute buvo minimos pirmosios lietuvių kalbos gramatikos išleidimo 370-osios metinės. Ta proga LKI Raštijos paveldo tyrimų centras surengė mokslinį seminarą „Danieliaus Kleino lietuvių kalbos gramatikos: XVII–XIX a. kūrėjų dialogas ir lingvistinių idėjų slinktytys“ ir parodą „Lituanistinis Danieliaus Kleino palikimas ir jo tyrimai“. Danielius Kleinas (1609–1666) laikomas vienu iškiliausių XVII a. lietuvių raštijos kūrėjų, parengęs tris Karaliaučiuje išleistas knygas – populiarųjį liuteroniškų giesmių ir maldų konvoliutą *Naujos giesmju knygos, Naujos labbay privvalingos ir duszoms naudingos maldu knygeles* (1666) bei du lietuvių kalbos gramatinius aprašus lotynų ir vokiečių kalbomis – *Grammatica Litvanica* (1653) ir *Compendium Litvanico-Germanicum* (1654). Pirmųjų lietuvių kalbos gramatikų reikalingumas ir poveikis, atsispindintis gramatinio aprašo ir iliustracinės medžiagos kartojimu vėlesniuose lingvistiniuose darbuose, ir buvo aptartas seminare. Kleino gramatikų reikšmę lietuvių kalbotyros raidai paminėjo ir sveikinimo žodžiu seminarą pradėjusi LKI direktorė Albina Auksoriūtė.

Birutė Triškaitė (LKI) pranešimu „Danielius Kleinas: ką nauja byloja archyvai?“ supažindino su naujai rasta archyvine medžiaga. Priminusi Viktoro Falkenhahno (1941), Domo Kauno (1998), Liucijos Citavičiūtės (2009), Liane'ės Klein (2009, 2010) publikuotus archyvinis šaltinius, pranešėja aptarė Prūsijos kultūros paveldo Slaptojo valstybinio bei Centrinio evangelikų archyvų Berlyne ir Lenkijos valstybinio archyvo Olštynė fonduose saugomus dokumentus, teikiančius ne tik jau žinomų, bet ir naujų duomenų apie Kleiną. Remdamasi skirtingais šaltiniais (tarp jų ir Johanno Jacobo Quandto XVIII a. rankraščiu *Preußische Presbyterologie*), prelegentė pasakojo apie Kleino kilmę (Danielius buvo trečiosios dvasininkų kartos atstovas) ir šeiminių gyvenimą

(vedęs du kartus, auginęs aštuonis vaikus). Triškaitė minėjo sėslų Kleino gyvenimo būdą (išskyrus devynerius studijų Karaliaučiuje metus, nuolat gyvenęs Tilžėje), priminė, kad jo kūrybinė veikla apėmė ne vien garsiųjų spaudinių – dviejų gramatikų, konvoliutinio giesmyno ir maldyno – parengimą, bet ir Jono Bretkūno Biblijos vertimo tikrinimą (po 1638 m.) bei dvikalbio žodyno rengimą apie XVII a. vidurį. Seminaro dalyviams buvo parodyti dabar anksčiausiu laikytino 1637 m. birželio 29 d. Kleino autografo ir naujai atrasto nedatuoto Kleino laiško, iš kurio turinio matyti, kad jo autorius gyvenęs visai pasiturinčiai, atvaizdai.

Mindaugo Šinkūno (LKI) pranešimo tema: „Danieliaus Kleino gramatikos šaltiniai: naujos įžvalgos“. Paminėjęs rimtą filologinį pirmosios lietuvių kalbos gramatikos autoriaus pasirengimą (galimai sietiną su septynių kalbų mokėjimu) ir svarbiausią gramatikos parengimo akstiną – 1639 m. kunigaikščio Jurgio Vilhelmo paskelbtą Visuotinį potvarkį (*Recessus generalis*), nurodžiusį lietuviškai mokantiems kunigams parengti lietuvių kalbos gramatiką ir dažniausiai vartojamų žodžių žodyną, prelegentas aptarė galimus *Grammatica Litvanica* šaltinius. Šinkūnas nurodė, kad Kleinas kūrybiškai rėmėsi ne tik geriausiomis XVI–XVII amžiaus lotynų ir graikų, bet ir lenkų, vokiečių, čekų kalbų gramatikomis, kurių autoriai – Mikołaj Volckmar, Jeremius Roter, Johan Clajus, Laurentius Benedictus Nudozierinus. Šios gramatikos, kaip ir tradiciniai klasikinių kalbų gramatiniai aprašai Kleinui pasitarnavo parenkant lietuvių kalbai aprašyti tinkamus pavyzdžius. Pranešėjas teigė, kad ryšio su dar iki šiol neaprašytais šaltiniais kol kas nustatyti jam nepavyko: tarp galimai Kleinui tikusių gramatinio aprašo pavyzdžių minėtina nebent Francisco à Mesgienio *Grammatica seu Institutio Polonicae Linguae* (1649).

Christiane Schiller (Berlyno Humboldtų universitetas) pranešime „Daniel Klein und die lexikographische Tradition Preußisch-Litauens“ aptarė Kleino sąsajas su Prūsijos Lietuvos leksikografinė tradicija, iškėlusį klausimą, ar Kleinas gali būti laikomas ne vieno, o dviejų žodynų sudarytoju. Neiškliciusio žodyno egzistavimas grindžiamas Kleino teiginiais: vienas iš jų pateiktas 1653 m. gramatikos dedikacijoje Elektoriui, kitas – 1659 m. Kleino laiške Brandenburgo kunigaikščiui ir Prūsijos hercogui Frydrichui Vilhelmui. Remdamasi anoniminio *Clavis Germanico-Lithvana* (po 1680 m.) pavyzdžių analize prelegentė aptarė spėjamus Kleinui priskiriamą žodyno pėdsakus šiame rankraštyje ir apibendrinama nurodė, kad 1659 m. laiške kunigaikščiui pateikta Kleino

užuoamina apie tai, kad po lotyniškai ir vokiškai parašytų lietuvių kalbos gramatinių aprašų būsiąs žodynas, prie kurio jis dirbąs nuo 1655 m., sietina su 1657 m. dar tebevykdytu žodyno rengimu, todėl Kleinui galėtų būti priskiriami du žodynai: vokabuliaraus tipo ir Konrado Agricolos konkordancijos pagrindu sudarytas *dictionarum* tipo žodynas.

Vilma Zubaitienė (VU) aptarė Kleino gramatinių aprašų įtaką Frydricho Vilhelmo Hako (1730) ir Kristijono Gotlybo Milkaus (1800) gramatikoms. Išryškinusi Kleino nurodytą *gramatikos metodą* (tai vartoseną paremtas aprašas, tikslios taisyklių formuluotės, trumpas išdėstymas, aiškūs pavyzdžiai), pranešėja aptarė vėlesnių lietuvių kalbos gramatikų tradiciją. Zubaitienės atlikti tyrimai parodė, kad vėlesnės gramatikos rėmėsi pirmąja Kleino gramatika. Mažiausiai nuo šios gramatikos modelio nutolo Hako *Anhang einer kurzgefassten litauischen Grammatik* (bet būdvardžiai čia aprašomi jau atskirai nuo daiktavardžių). 1730 m. Hako gramatikos sąsajas su Kleino 1653 m. gramatika pirmas nurodęs Gotfrydas Ostermejeris, stengėsi pateikti kiek kitokį gramatinį lietuvių kalbos aprašą: jo parengta *Neue littauische Grammatik* (1791) kitaip teikia daiktavardžių ir veiksmažodžių kaitymo paradigmas, teikia platesnį sintaksės aprašą ir daugiau pavyzdžių. Hako gramatika tapo atrama Povilui Frydricui Ruigiui, parengusiam *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik* (1747), o pastarąją rėmėsi Milkus rašydamas *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre* (1800). Prelegentės teigimu, vis tik nurodytose gramatikose kito terminija, plėtėsi taisyklių aprašai, kalbos dalių apibūdinimas ir nagrinėjimo seka, pavyzdžių pobūdis.

Ona Aleknavičienė (LKI) pristatė Kleino idėjų recepciją Ruigio gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik* (1747). Pranešime buvo aptarti ryškesni Kleino ir Ruigio gramatinių aprašų skirtumai ir iš vienos gramatikos į kitą persikeltos pagrindinės idėjos. Ruigio gramatikoje stebimą dažną explicitinį ir implicitinį rėmimąsi Kleino *Grammatica Litvanica* pranešėja siejo su panašios lingvistinės minties mokykla ir jos idėjų priimtinumu. Kleino gramatikos pavyzdžio poveikis Ruigio darbe matomas gramatinio aprašo pagrindinės tarmės pasirinkime, vieną tarmę išskiriant iš kitų (Kleinui tai Įsruties tarmė, o Ruigiui – Įsruties ir Ragainės apskričių tarmė). Prelegentės teigimu, išskeldamas vienos tarmės stabilumą, universalumą ir prestižą kitų tarmių atžvilgiu, Ruigys pratęsė Kleino pradėtą tradiciją formuoti bendrinę kalbą vienos tarmės pagrindu. 1747 m. gramatikoje daugiau dėmesio skiriama

ir sakytinei kalbai: Ruigiui svarbi akcentografija ir akcentologija (kad kunigai ir mokytojai išmoktų taisyklingo tarimo), jis daugiau dėmesio skiria sintakse ir kalbinei komunikacijai. Dviejų autorių gramatikose matomas gramatinės sandaros aprašo modelių atitiktis pranešėja susiejo ir su lėtu aprašomos lietuvių kalbos kitimu.

Lina Plaušinaitytė (VU) aptarė Jokūbo Brodovskio (1692?–1744) sudarytame žodyne *Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum* pateiktos medžiagos sąsajas su Kleino gramatikomis (pranešimo tema: *Kleino gramatikų atspindžiai Brodovskio žodyne*). Prelegentė pažindino klausytojus su šio rankraščio ypatybėmis ir struktūra. Tai labai didelės apimties ir gausiai iliustracijų – biblinės leksikos, kasdienės ir dalykinės kalbos, posakių, patarlių, mįslių – teikiantis žodynas. Plaušinaitytės teigimu, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad šiame žodyne beveik nėra gramatinio pobūdžio informacijos, bet gana dėsningas jos teikimas tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, išskiriant homonimų reikšmes) rodo, kad gramatinę informaciją žodyno rengėjas teikė tikslingai pagal poreikį. Lotyniškai arba vokiškai formuluojamos gramatinės pastabos Brodovskio žodyne pateikiamos prie lemų. Kleino gramatikų (ypač *Compendium Litvanico-Germanicum* pavyzdžių) įtakos pėdsakai atsispindi ir žodyno leksikoje, bet Brodovskis stengėsi teikti ne vien knyginių pavyzdžių. Pranešime buvo paminėta, kad tam tikra dalis Kleino pavyzdžių į Brodovskio žodyną galėjo patekti per tarpininku tapusį *Clavis Germanico-Lithvana*.

Giedrius Subačius (Iliojaus universitetas; LII) aptarė viename iš Simono Daukanto rankraščių randamo Kleino lotyniškos gramatikos nuorašo ypatybes (pranešimo tema – *Daukantas ir Kleino gramatika*). Apytikslį šio nedatuoto gramatikos nuorašo kopijavimo laiką tyrėjas nustatė pagal šio ir kito Daukanto rankraščio – *Išrašai iš knygų apie etnografiją ir istoriją* popieriaus panašumą, leidžiantį gramatikos nuorašą sieti su 1828 m. ar kiek vėlesniu laikotarpiu. Prelegentas pristatė Daukanto nuorašo struktūrą ir genezę, šio nuorašo nepilną (nėra keleto gramatikos pradžios bei pabaigos skyrių) ir nenuoseklią (p. 49 trūksta gramatikos teksto nuo p. 89 iki 93) atitiktį Kleino gramatikos tekstui aiškindamas galimu nurašymu ne nuo originalo, o nuo kito nuorašo. Pasak pranešėjo, Kleino gramatiką ir jos patarmės pastabas apie tarmes Daukantas mini dar ir koku dešimtmečiu vėlesniame rankraštyje, o 1853 m. laiške Frydrichui Kuršaičiui Daukantas paprašė jam parūpinti lotyniškąją Kleino gramatiką. Apibendrinamas Subačius nurodė, kad nors Daukantas kelis kartus skirtingose

vietose ir skirtingu laiku – Rygoje (nuorašas), Sankt Peterburge (komentaras apie pratarbę) ir Varniuose (laiškas Kuršaičiui) – parodė dėmesį Kleino 1653 m. gramatikai, vis tik nėra akivaizdu, kad šia gramatika jis būtų plačiau naudojėsis kituose savo darbuose. Kleino gramatikos poveikį rodytų nebent Daukanto rašybos sistemoje 1828 m. atsiradusi diakritikų (tokių kaip ū, ê, ô) rašyba.

Seminaro baigiamojoje diskusijoje Jurgita Venckienė (LKI) papasakojo apie lietuviškų XIX a. gramatikų sąsajas su Kleino gramatikomis. Tyrėjos teigimu, *Grammatica Litvanica* rėmėsi ir Augustas Schleicheris, 1856–1857 m. rašydamas *Handbuch der Sprache*, ir Kuršaitis, rengdamas *Grammatik der littauischen Sprache* (1876) ar Kazimieras Jaunius (jo 1885–1892 m. rengta Lietuvių kalbos gramatika buvo išspausdinta 1911 m.). XIX a. gramatikų apžvalgą Zubaitienė papildė teiginiu, kad ir Mykolo Miežinio *Lietuviszka gramatika* (1886) buvo surašyta pagal Kleino (arba Hako) gramatikos pavyzdį.

Seminaro pranešimai atskleidė, kad domėjimasis lituanistiniu Kleino pali kimu laikui bėgant neslopsta. Tai leidžia tikėtis ir sėkmingo tikslingų archyvi nių duomenų paieškos tęsinio, ir naujų mokslinių publikacijų, papildysiančių žinias apie Kleino asmenį ir jo kūrybos poveikį.

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

2024 m. birželio 15 d. Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešojoje bibliotekoje vyko konferencija „Danielius Kleinas: kaip skambėtų Klaipėda, jei nebūtų raidės é?“ Konferencija buvo antrą kartą uostamiestyje organizuotų *Liuteroniškos kultūros dienų* dalis. Ji buvo skirta žinomo Prūsijos Lietuvos raštijos darbuotojo, evangelikų liuteronų kunigo ir pirmosios spausdintos lietuvių kalbos gramatikos autoriaus Danieliaus Kleino (Daniel Klein, 1609–1666) 415-osioms gimimo metinėms paminėti. Joje dalyvavo ir pranešimus skaitė prof. habil. dr. Alfredas Bumblauskas, Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro vyresnysis mokslo darbuotojas dr. Mindaugas Šinkūnas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos mokslo darbuotoja dr. Kotryna Rekašiūtė. Renginį moderavo Vokietijos garbės konsulas Klaipėdoje – dr. Arūnas Baublys.

Kotryna Rekašiūtė pranešime „Nenusipelnęs mūsų užmaršties: Augustas Šleicheris“ dėmesį skyrė žymiausiajam XIX a. indoeuropeistui, kalbininkui, lyginamosios kalbotyros bei sanskrito profesoriui Augustui Šleicheriui (August Schleicher, 1821–1868), tyrinėjusiam indoeuropiečių kalbų kilmę ir istoriją,

bandžiusiam atkurti indoeuropiečių prokalbę, parengusiam pirmąją lietuvių kalbos mokslinę gramatiką bei kitų lituanistikai reikšmingų darbų. Pranešime kalbėta apie Šleicherio mokslinę veiklą, pristatyti LMA Vrublevskių bibliotekoje saugomi šio mokslininko darbai.

Mindaugas Šinkūnas pranešime „Žymiausias XVII a. lietuvių raštijos kūrėjas Prūsijoje Danielius Kleinas“ dėmesį skyrė Tilžės lietuvių kunigo, gramatikų ir maldyno autoriaus, giesmių ir Biblijos vertėjo Danieliaus Kleino veiklai, turėjusiai didelę įtaką Prūsijos lietuvių raštijos raidai, aptarti.

Alfredas Bumblauskas pranešime „Lietuva ir jūra“ kalbėjo apie šiuolaikinės lietuviškos tapatybės atsinaujinimą bei liuteroniškos kultūros traktavimą.

Konferencijos metu diskutuota apie liuteronišką kultūrą bei jos paveldą, prisiminti žinomi raštijos kūrėjai.

KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

2024 m. liepos 10 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Valdovų rūmų muziejus pakvietė į poezijos, prozos ir muzikos vakarą LAUDATIO PROFESSORIBUS – LAUDACIJA PROFESORĒMS. Renginys sumanytas kaip jubiliejinis pagyrimas didžiai nusipelnusioms Mokytojoms Daliai Dilytei ir Eugenijai Ulčinaitei. Taip pat tai buvo paminėjimas, skirtas prisiminti puikiai mokslininkei Eglei Patiejūnienei.

Pilnutėlėje Valdovų rūmų Didžiojoje renesansinėje menėje renginį vedė pagrindinis jo organizatorius LLTI Leidybos skyriaus vadovas Gytis Vaškelis. Pradžioje jubiliejes ir susirinkusius svečius pasveikino Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorė Aušra Martišiūtė-Linartienė, tarp oficialių Lietuvos Respublikos Seimo, Prezidentūros, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos ir šeiminių – Valdovų rūmų – atstovų sveikinimų, gražius, subtiliai išmąstytus *laudatio* žodžius, skirtus Profesorėms, tarė Viktorija Daujotytė.

O pagrindinę šventinio pagerbimo dalį sudarė ne kalbos, bet jubiliečių mokiniių, artimųjų, kolegų skaitoma įvairių amžių poezija ir proza – daugiausia Dilytės, Ulčinaitės, Patiejūnienės vertimai iš senųjų kalbų (skaitė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Sigitas Narbutas, Ignas Staškevičius, Audronė Kučinskienė, Mintautas Čiurinskas, Ona Dilytė-Čiurinskienė, Regina Koženiauskienė, Kęstutis Gudmantas, Agnė Pakšytė, Eleonora Terleckienė, Asta Vaškeliene, Aušra Martišiūtė-Linartienė). Pasisakymus ir skaitymus lydėjo, pajavairino ir papuošė Eglės Rudokaitės klavesinu ir vargonais atliekami senosios muzikos kūriniai.

Renginyje buvo proga parodėlėje apžiūrėti naujausius LLTI leidinius, kurių didelę dalį parengė būtent profesorių mokiniai. Tarp leidinių buvo ir pačių Dalios Dilytės, Eugenijos Ulčinaitės ir Eglės Patiejūnienės parengtos knygos. Vakaras baigėsi visiems vieningai sugiedojus „Ilgiausių metų“.

Renginio nuotraukos: <https://www.valdovurumai.lt/lt/nuotrauku-galerija/i/9051/poezijos-prozos-ir-muzikos-vakaras-laudacija-profesorems/>.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2024 m. rugpjūčio 21 ir 23 dienomis Neringoje įvyko du Liudviko Rėzos eilėraščių *dvitomio Prutena (iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas) pristatymai*.

Pirmasis pristatymas rugpjūčio 21 d. buvo surengtas Preilos bibliotekoje, vos už poros kilometrų nuo smėliu užpustytųjų Karvaičių – Martyno Liudviko Rėzos gimtinės. Antrasis po poros dienų įvyko Juodkrantėje, Liudviko Rėzos kultūros centre, nuo įsikūrimo puoselėjančiame iškiliausios Kuršių nerijos asmenybės atminimą.

Abu vakarus vedęs Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Leidybos centro vadovas Gytis Vaškėlis priminė didžiulius M. L. Rėzos nuopelnus lietuvių kultūrai, o ypač lietuvių kalbai. Pasak Vaškėlio, Rėzos išleisti Kristijono Donelaičio *Metai* ir Antaną Baranauską, ir Maironį įkvėpė rašyti lietuviškai, apie tai abu poetai yra paliudiję. Prisimintas ir pirmasis Rėzos paminėjimas gimtinėje, švenčiant jo 200 metų jubiliejų, įvykęs Nidoje, anuometinėje „Agiloje“ giliu sovietmečiu.

Preiloje itin šiltą vakaro atmosferą kūrė publika, tarp kurios buvęs žymus Prahoje dirbantis baltistas ir slavistas Ilja Lemeškinas, be kita ko, iškėlė mintį Kuršių nerijoje įamžinti pirmojo baltiškojo prūsų katekizmo atminimą artėjant jo išleidimo 500 metų sukakčiai.

Juodkrantėje pasinerti į Rėzos poetinę kūrybą padėjo salėje eksponuota dailininkės Eglės Gelažiūtės-Petrauskienės *Prutenai* sukurtų iliustracijų paroda „Stabdant byrantį laiką. Rytų Prūsijos reminiscencijos pagal Liudviką Rėzą“ (rugsėji ji nukeliavo į Neringos gimnaziją, iš jos – į Klaipėdos dramos teatrą, o metų gale planuojama ją eksponuoti Šilutėje).

Susirinkusieji Juodkrantėje išklausė literatūrologės Aurelijos Mykolaitytės paskaitą „Kokią įtaką darė gimtoji vieta Rėzos kūrybai?“ ir išsamų Rėzos palikimo tyrėjos Liucijos Citavičiūtės pranešimą „Kuršių marių išsuptos eilės“. Žodį tarė ir istorikė, Kuršių nerijos tyrinėtoja juodkrantiškė Nijolė

Strakauskaitė, pakvietusi kolegas praplėsti Rėzos suvokimo matmenį, žvelgti į jį pirmiausia kaip į europietį ir jaunajai kartai atverti naujus su Rėza susijusius kontekstus. Su klausytojais per nuotolį bendravo iš Londono prijungusi knygos iliustratorė Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė.

Poetinius Rėzos tekstus Juodkrantėje skaitė evangelikų liuteronų kunigas Jonas Liorančas, Preiloje – neringiškė žurnalistė Raimonda Meyer-Ravaitytė, o Klaipėdoje – aktorius Darius Meškauskas.

Neringiškiai džiaugėsi sulaukę labai vertingo Rėzos palikimo – jo poezijos, pasakančios nemažai naujo apie Rėzą, jo asmenybę ir epochą.

RAIMONDA MEYER-RAVAITYTĖ

2024 m. rugsėjo 20–21 d. Žemaičių dailės muziejuje, buvusiuose Oginskių rūmuose Plungėje, įvyko mokslinė konferencija „Žemaitija paženklintos asmenybės: nuo kūrėjų iki legendinių herojų“. Konferencijos organizatoriai – Klaipėdos universitetas (toliau – KU), Žemaičių dailės muziejus (toliau – ŽDM), Lietuvos kultūros tyrimų institutas (toliau – LKTI), Lietuvos istorijos institutas (toliau – LI).

Konferencijoje dominavo kultūros istorijos tematika (politinės istorijos buvo nedaug, ją savo konferencijose paprastai nagrinėja „grynieji istorikai“). Savo apžvalgėlę pateiksiu teminiais blokais, nes konferencijos programa veikia buvo sudaryta kontrapunkto principu. Tai neabejotinai patrauklu klausytojams ir turbūt dalyviams, tačiau gana keblu aprašyti.

Mitiniai herojai ir literatūriniai personažai. Apie juos kalbėta I konferencijos dienoje, daugiausia – I ir IV sesijose. Roma Bončkutė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, toliau – LLTI) pasakojo apie Odiną Simono Daukanto raštuose (kaip žinome, Odiną Daukantas kildino iš Žemaitijos). Mokslininkė pamėgino įvardyti Daukantą inspiravusius šaltinius, nustatyti Odino įtraukimo į baltų herojų panteoną priežastis ir reikšmę.

Kęstutis Gudmantas (LLTI) apžvelgė Palemono mito recepciją Žemaitijoje XVIII–XIX a.; konstatuotas mito gajumas, jo diegimas „iš viršaus“ (*Palemono kalno Seredžiuje atvejis*) ir drauge poreikis verifikuoti XIX a. pab. – XX a. pr. užrašytas legendas apie šį Žemaitijos ir lietuvių tautos „pradininką“.

II sesijoje Liudas Jovaiša (Vilniaus universitetas) pranešime, skirtame buvusiam jėzuitui, Jonišio klebonui Antanui Ignacui Vildei, priminė faktą, kad 1773 m. panaikinus ordiną Žemaičių vyskupas Jonas Dominykas Lopacinskis

vakarykščius jėzuitus skyrė parapijų klebonais – taip pat ir Seredžiaus (tai greičiausiai ir bus viena iš *Palemono kalno* atsiradimo priežasčių, mat pirmą kartą šis „kalnas“ minimas 1779 m. Seredžiaus bažnyčios inventoriuje, o, kaip gerai žinoma, XVIII a. jėzuitų formacija pasižymėjo istorijos studijomis – K. G.)

Toje pačioje mitiniams herojams skirtoje I sesijoje Vydas Jankauskas (Vytauto Didžiojo universitetas) pamėgino fikcinio Lietuvos metraščių kunigaikščio Skirmanto ištakų ieškoti folklore. Prelegentas, manding, pernelyg akcentavo žodinę kūrybą, nes Skirmantas (ar tiksliau, Skirmantai) yra knyginiai personažai. Tai jokių būdu nereiškia, kad metraštininkai nesinaudojo folkloru; vis dėlto, norint „atskirti pelus nuo grūdų“, reikia gerokai pasistengti.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė (LLTI) apžvelgė Silvestro Valiūno (1789–1831) biografiją ir jo istorinės baladės *Biruta* literatūrinį bei folklorinį kelią iki pat XX a. Domininkas Burba (LII) įdomiai pristatė Jūrėtės ir Kastyčio literatūrinės legendos recepciją Lenkijoje.

Tomas Balkelis (LII) nušvietė „svieto lygintojo“ Tado Blindos (arba, Erico Hobsbawmo žodžiais, „socialinio bandito“) karjerą nuo XIX a. pab. iki sovietmečio imtinai, analogišką tyrimą *Palangos Juzės* atžvilgiu atliko Gražina Kadžydė (LLTI). Nesunku pastebėti, kad šiuos pranešimus vienija mitinio herojaus / literatūrinio personažo transformacijos keičiantis epochoms ir socialiniam-kultūriniam kontekstui.

Prie šios tematikos priglunda ir Skirmantės Smilingytės-Žeimienės (LKTI) pranešimas apie Plungės Petronėlę – dailininkus žavėjusią spalvingą XX a. skulptūrą Plungės kapinėse. O štai Vigmantas Butkus (LLTI) savo pranešimą skyrė Žemaitijos dievdirbiams – latvių literatūros personažams.

Dangiras Mačiulis (LII) priminė tragiško likimo XIX a. pirmosios pusės Rusijos diplomata Joną Prosperą Vitkevičių, žinomą kad ir iš Regimanto Dimos romano *Vilniaus plovas* (2015). Tomasz Jędrzejewski (Varšuvos universitetas) nudžiugino novatorišku pranešimu apie dailininką Juozapą Oleškevičių (1777–1830) ir jo poveikį Adomui Mickevičiui. Daugiau iliustratyvus buvo Małgorzatos Kasner (Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institutas) kalbėjimas apie Žemaitiją ir žemaičius 2023 m. televizijos seriale „Dievaitis“ (Dewajtis).

Tradiciškai stiprus buvo dailės istorikų „blokas“. Dalia Vasiliūnienė (LKTI) papasakojo apie Žemaitijos auksakalį Kristijoną Juozapą Štapelerį (XVIII a. antroji pusė), Asta Giniūnienė (LKTI) – apie bažnyčių tapytoją Antaną / Juozą

(?) Ramanauską, Odeta Stripinienė (LKTI, Šiaulių „Aušros“ muziejus) – bažnyčių dekoratorių Vladą Čižauską (1888–1970).

„XX a. muzikos ir dailės bloku“ (II Konferencijos diena) atstovavo Danutė Petrauskaitė (Lietuvos muzikos ir teatro akademija) su pranešimu „Žemaitija Juozo Žilevičiaus gyvenime ir muzikinėje veikloje“, Radvilė Racėnaitė (LLTI) kalbėjo apie *Šventąją Žemaitiją*, kaip apie scenografo Liudo Truikio (1904–1987) kūrybinių inspiracijų šaltinį. Virginija Babonaitė-Paplauskienė (Maironio lietuvių literatūros muziejus) pranešimą „Paulius Augius: Širdyje nešiojosi pilkai mėlyną vėjuotą Žemaitijos padangę“ skyrė minėtam žymiam išėivijos dailininkui.

Valdas Selenis (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras) apžvelgė vieno iš lietuvių istoriografijos korifėjų, Zenono Ivinskio (1908–1971), sąsajas su žemaitiškumu. Apie Józefo Perkowskio ir Igno Končiaus žemaičių kryždirbystės tyrimus papasakojo Gabija Surdokaitė-Vitienė (LKTI) ir Skaidra Urbonienė (LKTI). Gargždiškio kunigo Mykolo Vaitkaus (1883–1973) išėivijoje rašytus atsiminimus, pasitelkdamas *asmeninės ir kolektyvės atminties* kategorijas, pristatė Eugenijus Žmuida (LLTI).

Povilas Šverebas (Vilniaus dailės akademija) perskaitė pranešimą apie kraštotyrininką Konstantiną Bružą (1912–2005), Jolanta Skurdauskienė (KU, ŽDM) – apie iš bajorų kilusios Plungės kraštotyrininkės mokytojos Eleonoros Ravickienės (1916–2004) raštus. Pastaruosiuose dviejuose pranešimuose nuskambėjo įspėjimas, kad būtina tikrinti (verifikuoti) užrašytą medžiagą – turint omenyje, kad panašūs pasakojimai gali turėti stiprią kūrėjo žymę. Šverebas pateikė pavyzdį, kaip Bružas autobiografijos tarpsnius modeliavo pagal mitinio laiko (7 + 7 + 7) principus.

Be Ravickienės, buvo prisimintos dar dvi moterys rašytojos. Nida Gaidauskienė (LKTI) papasakojo apie Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės ryšius su Žemaitija, o Jūratė Petronienė (LLTI) – apie Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė kūrybą Plateliuose, pateikdama ir gan platų europinį kontekstą (Walterio Scotto istorinius romanus ir kt.).

Keletas II dienos pranešimų buvo skirta politikams. Vilma Bukaitė (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija) papasakojo apie nuo Švėkšnos kilusį diplomatą Jurgį Šaulį (1879–1948), Joanna Kozłowska (Varšuvos universitetas) – apie žemaitį Lenkijos viešųjų darbų ministrą ir būsimą prezidentą Gabrielių Narutavičių (1865–1922). Žavinta Sidabraitė (LLTI) savo pranešimą skyrė

pirmajam Platelių lietuviškos mokyklos „Saulė“ mokytojui, Steigiamojo Seimo nariui Kazimierui Sidabruui (1886–1974). Galiausiai plungiškis iš Platelių Eugenijus Bunka pristatė iš Plungės ir jos apylinkių kilusius žymius žydų veikėjus.

Nesunku pastebėti, kad konferencijoje vyravo biografinis ir lokalinis tyrimų aspektai, tačiau jie vykusiai derinti su platesnio konteksto aptarimu. Kaip jau minėta, pranešimai šioje apžvalgėlėje surikiuoti subjektyviai – pagal temas, tačiau viliuosi, kad skaitytojas galėjo susidaryti bent šiek tiek įspūdį apie konferenciją. Jos dalyvius supo ypač palanki aplinka – Oginskių rūmai ir didžiulis parkas; buvo sudaryta galimybė apžiūrėti ne tik nuolatinę Žemaičių dailės muziejaus ekspoziciją, bet ir „IX Pasaulio žemaičių dailės parodą“.

KĘSTUTIS GUDMANTAS

2024 m. rugsėjo 24 d. Valdovų rūmų muziejuje vyko prof. hab. dr. Kęstučio Daugirdo monografijos Andrius Volanas ir reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2024) pristatymas ir aptarimas. Šis kultūros vakaras pavadintas „Daugiau nei reformatorius: Andriaus Volano reikšmė Lietuvai ir Europai“.

Renginį organizavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Dalyvavo monografijos autorius, Vokietijoje gyvenantis ir dirbantis lietuvių mokslininkas prof. hab. dr. Kęstutis Daugirdas, lietuviškojo leidimo projekto vadovas doc. dr. Mintautas Čiurinskas (LLTI), knygos recenzentė prof. dr. Dainora Pociūtė (VU) ir knygos redaktorė dr. Rima Bertašavičiūtė. Susirinko gausi auditorija besidominčių Lietuvos Reformacijos istorija, teologija bei kultūros paveldu.

Kaip skelbė vakaro pavadinimas, diskutuota apie žymų XVI a. visuomenės veikėją, Mikalojaus Radvilo Rudojo, karalių Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos sekretorių, teologą, polemistą Andrių Volaną, jo asmenybę ir veikalų reikšmę Lietuvai ir Europai.

Knygos sutiktuvių renginį vedęs Mintautas Čiurinskas įvadinėje kalboje priminė, kad Daugirdas monografiją *Andreas Volanus und die Reformation im Grossfürstentum Litauen* pirmiau parašė ir išleido vokiečių kalba Vokietijoje 2008 metais. Ji buvo gerai įvertinta recenzentų ir apdovanota Bažnyčios istoriko, teologo J. F. Gerhardo Goeterso premija. Norėjosi didesnės šio didelio, išsamaus tyrimo, parašyto vokiškai preciziškos mokslo kultūros tradicijoje, daryto su derama atožvalga į lietuviškuosius kultūros kontekstus, sklaidos Lietuvoje

ir lietuviškai. Todėl dar 2012 m. bendraujant su autoriumi kilo lietuviškojo leidimo idėja ir įvykdyto projekto rezultatą šiandien galima skaityti ir švęsti. Buvo apibūdintas lietuviškasis leidimas – solidus, beveik 450 p., veikalas, jo turinys, padėkotas rengėjams. Tarp jų šiuo unikaliu atveju, kai vokiško originalo autoriaus gimtoji kalba yra lietuvių, itin svarbus buvo paties autoriaus vaidmuo: jis visose knygos rengimo stadijose darė daugiau, nei tokiu atveju priklauso, ne kartą peržiūrėjo ir taisė vertimo tekstą. Prieš suteikdamas žodį autoriui, Čiurinskas priminė pagrindinius Daugirdo gyvenimo ir mokslinės veiklos faktus bei pasiekimus (kuriuos galima rasti pristatytus ir knygos galiniame viršelyje).

Autorius savo pasisakyme, vertame atskiros mokslo istorijos ar mokslo populiarinimo publikacijos, prisiminė, kaip ėmėsi temos dar tais laikais, kai iš Vakarų perspektyvos žvelgiant nelabai buvo aišku ne tik, kas yra Volanas, bet ir kas ta Lietuva, supažindino su knygos priešistore, su rašant apie Volaną atsivėrusiais klodais, poreikiu pažinti ir jo priešininkus (iš vienos pusės – antitrinitorius, iš kitos – jėzuitus) ir istorinį kontekstą: kaip pasirodė, Volanas savo laikais buvo žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir Vakarų Europoje, ten publikuojamas. Taip pat pateikė Volano gyvenimo apybraižą, paminėdamas kai kuriuos biografinius faktus (apie kilmę, vaikystę, jaunystę, studijas, kelią, kuriuo pateko į Mikalojaus Radvilos Rudojo tarnybą, išpilietinimą Lietuvoje, karjerą, diplomatinę veiklą). Sėkminga Volano veikla ir suartėjimas su Radvila Ruduoju galimai paveikė ir šio religines pažiūras. Be kita ko, kalbėtojas priminė ryškų epizodą, kad savo veikalą apie Švenčiausiąją Vakarienę Volanas dedikavo Vilniaus vyskupui Valerijonui Protasevičiui ir net čia, Valdovų rūmuose, anuomet bandė jam įteikti... Ne mažiau įdomi paminėta europinė Volano raštų reikšmės dimensija – kaip idėjos, knygos sklido per debatus ir polemiką, antai su Volanu polemizavusio (veikale *Apie Dievo sūnaus Jėzaus Kristaus prigimtį*) antitrinitoriaus Fausto Socinio knyga buvo ir Izaoko Niutono bibliotekoje. Juokaudamas Daugirdas savo knygą, kuri buvo rašyta įgyti mokslo laipsniui Bažnyčios istorijos srityje, dedikavo visiems sugebėjantiems ją perskaityti iki galo.

Prof. dr. Dainora Pociūtė pasakė daug gerų žodžių apie autorių, kuris šią mokslinę knygą parašė būdamas pats reformatas, teologas, apie palankią, gyvą mokslinių diskusijų aplinką Maice, kur darbą rengė Daugirdas ir buvo ten labai vertinamas, taip pat ir jo darbo vadovės prof. hab. dr. Irenės Dingel. Pociūtė pasidžiaugė, kad knyga per 15 metų visai nepaseno moksline prasme. Ji yra apie vieną įdomiausių Vilniaus gyvavimo laikotarpių – XVI a. antrą pusę, kai

Vilnius tampa tikru metropoliu, telkiančiu ir intelektualus, o Daugirdo knyga aprėpia plačią to laiko konfesinės raidos istoriją, panoramą, apima ne tik religinių, bet ir socialinių temų spektrą. Volanas buvo bene garsiausia (galbūt greta Simono Budno) to laiko Reformacijai Lietuvoje atstovaujanti figūra, antrojo Reformacijos etapo Lietuvoje (po 1570 m.) lyderis. Tai rodo ir jo įtraukimas į katalikams uždraustų knygų sąrašą (praėjus keturiems dešimtmečiams nuo Mikalojaus Radvilos Juodojo). Kaip knygos privalumą ji paminėjo ne tik vienodai geras knygos istoriografinę ir teologinę (arba teologijos istorijos) dalis, bet ir autoriaus gebėjimą transformuoti kartais statišką, sunkią, sausą XVI a. polemikų teologinę kalbą į dabartinę mokslo ir Bažnyčios istorijos kalbą, pritaikant ją mūsų XXI amžiui – taip, pavyzdžiui, aiškiai ir trumpai knygoje per polemiką su Volanu yra nušviesta ir Fausto Socinio teologija. Buvo pabrėžta, kad įdomi monografijoje pateiktoji Volano galimos įtakos Radvilai Rudajam versija.

Leidinio redaktorė Bertašavičiūtė pradėjo pasisakymą reaguodama į profesorės pateiktus ypatingesnius kai kurių terminų perteikimo lietuviškai atvejus, buvo paminėti žodžiai „kontrahentas“, „postlapsarinis žmogus“ (po redaktorės pasisakymo dar kartą šmaikščiai paaiškintas Daugirdo), paminėjo, kaip ieškojo skirtumo tarp „reformatorius“ ir „reformatas“, tarp Šventojo Rašto „interpretacija“ ir „aiškinimas“, dėl to konsultuodamasi su autoriumi. Prisiminė, kaip redaguodama skaitė apie reformatų tikėjimo pagrindus katekizme ir kitą literatūrą, kad susipažintų su žodynu, terminija, ir nuotaikingai pateikė kitas mokslinio teksto redagavimo, sklandumo ir tikslumo balanso paieškų adaptuojant tekstą lietuvių kalbai problemas ir situacijas.

Diskusija tęsėsi autoriui atsakinėjant į klausimus, užduodamus tiek pasisakiusiųjų, tiek dalyvių, gausiai užpildžiusių renginių salę. Daugirdas tikslino, kaip vertintinas Volanas – mąstytojas apie visuomenę, teisę, kiek Lietuvos reformatai suartėja su Lenkijos reformatais po Liublino unijos ir Sandomiro konfesijos (atsakyta, kad organizaciniu teisiniu požiūriu centras buvo Vilniaus bendruomenė) ir kitus aspektus.

Renginys yra paminėtas ir Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios svetainėje: <https://ref.lt/biblioteka/1474-knygos-apie-andriu-volana-sutiktuves>.

Paminėtina, kad sutiktuvės nebuvo vienintelis renginys Vilniuje, skirtas prof. Kęstučio Daugirdo monografijos pristatymui. 2024 m. gruodžio 12 d. knygos pristatymas-forumas vyko Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčioje. Forumas pavadintas „Andrius Volanas – diplomatas, teologas ir Evangelijos gynėjas“.

Jo metu žymiausio XVI a. LDK reformato, diplomato ir teologo Andriaus Volano gyvenimą bei veiklą aptarė Vilniaus universiteto profesorė Dainora Pociūtė. Teologinius Volano darbo aspektus pristatė kunigas Holger Lahayne. Knygos pristatymo vakarą praturtino gitaristo Valdemaro Dadėlos atliekama muzika.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2024 m. rugsėjo 25 d. vyko Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros organizuota Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro vyresniosios mokslo darbuotojos dr. Ingos Strungytės-Liugienės nuotolinė paskaita „Surinkimininkai ir jų raštija“.

Ši paskaita – nuotolinio pamokų ciklo *Lituanistikos atradimai*, skirto aukštesniųjų klasių mokiniams ir mokytojams, renginys.

Paskaitoje Inga Strungytė-Liugienė aptarė XVIII a. antroje pusėje Prūsijos Lietuvoje pradėjusį formuotis, o XIX a. itin išpopuliarėjusį pietistinės pakraipos surinkimininkų judėjimą, gyvavusį iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Pranešėja taip pat pristatė 1823 m. Karaliaučiaus konsistorijos ataskaitą apie Karaliaučiaus ir Gumbinės apygardose už Bažnyčios ribų veikusias religines draugijas, kuri, prelegentės teigimu, leidžia surinkimininkų judėjimą apmąstyti kaip visuotinai lietuviškose Prūsijos Lietuvos parapijose paplitusį reiškinių.

Paskaitoje pasakota apie išskirtinį surinkimininkų bruožą – aukštą savivertę, į kurią minėtoje ataskaitoje dėmesį atkreipė ne vienas dvasininkas. Strungytės-Liugienės teigimu, maldininkai didžiavosi priklausymu maldininkų bendruomenei, laikė save išskirtiniais, geriau išmanančiais Šv. Raštą. Pasak prelegentės, surinkimininkų giesmėse esama šių savybę iliustruojančių pavyzdžių.

Taip pat paskaitoje apžvelgta surinkimų metu naudota literatūra (beveik išimtinai verstinė) – giesmynai, pamokslai ar jų rinkiniai, aptartas surinkimininkų giesmių repertuaras, kuriam įtakos turėjo XVIII a. Karaliaučiaus vokiškieji giesmynai. Kalbėta, jog surinkimininkų himnodija rėmėsi XIX a. Vakarų Europos protestantiškosios himnodijos tendencijomis.

Pranešėja pristatė populiariausius surinkimininkų leidinius, ypatingą dėmesį skyrė populiarumu ir laidų skaičiumi oficialiąją (bažnytinę) himnodiją pranokusiam Kristijono Endriko Mertikaičio (apie 1775 – prieš 1856?) surinkimininkų giesmynui *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* (pirmą kartą išleistas 1800 m., sulaukė daug perleidimų) aptarti.

KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

2024 m. rugsėjį Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB), gavusi finansinę Lietuvos kultūros tarybos paramą, įsigijo Jono Bretkūno *Postilės* (1591) egzempliorių. Tai pirmoji spausdinta lietuviška postilė, ji išleista Karaliaučiuje Jurgio Osterbergerio spaustuvėje. Šiuo metu tai seniausia LNB lietuviška knyga. Ji įtraukta į LNB Nacionalinį publikuotų dokumentų archyvinį fondą: LNB NPDAF: D1406729/1591.

Įsigytas egzempliorius papildė Lietuvos atminties institucijose saugomų Bretkūno *Postilės* skaičių – dabar jų yra 11: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje (2), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (1), Kauno technologijos universiteto bibliotekoje (2), Vilniaus universiteto bibliotekoje (3), Nacionaliniame Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejuje (1), Rokiškio krašto muziejuje (1) ir galiausiai Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (1). Paminėtina, kad jos egzempliorių yra ir privačiose Advokatų kontoros „Ellex Valiunas ir partneriai“ bei advokato Jauniaus Gumbio meno kolekcijose.

LNB pristato *Postilę* vieno eksponato parodoje, veikiančioje nuo 2024 m. lapkričio 18 d. iki 2025 m. sausio 5 d. atrijuje prie Martyno Mažvydo skulptūros. Parodą parengė dr. Ona Aleknavičienė (LKI), dr. Viktorija Vaitkevičiūtė Verbickienė ir dailininkė Akvilė Paukštytė (abi iš LNB). Apie *Postilę* sukurtas vaizdo įrašas „Seniausia lietuviška knyga Nacionalinėje bibliotekoje“ (režisierius Audrius Šapkinas, operatorius Mantvydas Levulis, pasakoja Ona Aleknavičienė; įrašą galima rasti LNB Mediatekoje, 2024 m. gruodžio 13 d.).

Egzempliorius ilgą laiką buvo privačiose rankose, todėl sudėvėtas, išlikę ne visi lapai, ypač nukentėjusi pradžia. Knyga iš kolekcininko įsigyta jau restauruota: prie aptrupėjusių lapų kraštų priauginta popieriaus, ji iš naujo įrišta, pritaisyti nauji segtuvai. Joje yra nemažai lietuviškų ir vokiškų rankraštinų įrašų. Proveniencijų ir kitų įrašų tyrimas jau atliktas ir skelbiamas žurnale *Archivum Lithuanicum* (2024, t. 26).

Kiekvienas į viešumą iškilęs egzempliorius teikia svarbios informacijos apie tai, kaip XVI a. pabaigoje sukurta knyga buvo skaitoma vėliau ir kas lėmė, kad ji išliko iki XXI a. LNB įsigytas *Postilės* egzempliorius, prieš tai keliavęs per kelias valstybes, pakeitęs keletą savininkų, nuo 2024-ųjų vėl tapo mokslo ir kultūros darbuotojų knyga. Tolesniam likimui ypač svarbu, kad nuo šiol jis turi ir tvirtą apsaugą, ir laisvą prieigą (prieinamas ir internetu: epaveldas.lt).

ONA ALEKNAVIČIENĖ
VIKTORIJA VAITKEVIČIŪTĖ VERBICKIENĖ

2024 m. spalio 4–5 d. įvyko tarpdisciplininis akademinis studijų savaitgalis „Seimelis“, skirtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimams. Renginių organizavo Vilniaus universiteto Istorijos ir Filologijos fakultetų tyrėjai – Antanas Petrilionis, Rūta Miškinytė, Rimantas Bedulskis ir Eleonora Terleckienė.

Parinkta plati studijų savaitgalio tema – „Aplinka ir žmogus: patyrimas, prisitaikymas, kūryba“. Kaip skelbė renginio aprašymas, skirtingų sričių tyrėjai buvo pakviesti patyrinti LDK visuomenės santykį su ją supusia aplinka – natūralia, urbanistine, menine. Temos platumas leido suburti skirtingų krypčių atstovus – programoje dalyvavo dailėtyrininkė, filologė, istorikas, knygotyrininkė, archeologė, muzikologė, architektas. Kaip buvo paminėta renginio metu, organizatoriai siekė parodyti tyrimų, požiūrių, priegū spektrą. Vilniaus universiteto rektorius prof. Rimvydas Petrauskas, tardamas įžanginį sveikinimo žodį pasidžiaugė, kad pagaliau toks renginys įvyko, nes ambicijų suorganizuoti tarpdisciplininį renginį būta ir anksčiau. Kalbėdamas apie šią šiuolaikinę LDK tyrimų būklę atkreipė dėmesį, kaip stipriai ji pasikeitė – atsirado ne tik naujų krypčių, problemų, požiūrio taškų, bet išsiplėtė ir tyrėjų gretos. Šiandien LDK palikimas nagrinėjamas plačiai – ne tik kaimyninėje Lenkijoje, bet ir Vidurio bei Vakarų Europoje, JAV. Prof. Petrauskas palinkėjo ateityje atsižvelgti ir į šią įvairovę, buriant LDK tyrėjus ne tik iš skirtingų sričių, bet ir skirtingų valstybių.

Renginys buvo skirtas ne tik akademinės minties vystymui ar mokslinės problemos sprendimui, bet ir (o gal net ypač) suburti tyrėjų bendruomenę. Nuo pat pradžių buvo skleidžiama žinia, kad akademinis studijų savaitgalis yra „skirtas ieškantiems ir ieškančioms erdvės pasimatyti su kolegomis, dalintis atradimais ir diskutuoti, ar tiesiog bendraminčiams, besidomintiems LDK tyrimais“. Galbūt tai paskatino į renginį užsukti įvairių pakopų studentus, net ir moksleivius. Palankios sąlygos bendravimui ir ryšių mezgimui buvo kuriamos organizuojant specialias papildomas veiklas – ekskursiją po neseniai atrestauruotus Sapiegų rūmus, pakilimą į Šv. Jonų bažnyčios varpinę, bendrus pietus ir pasisėdėjimą. Tai, kad dalyviai noriai į jas įsitraukė, tik patvirtino jų poreikį.

Antrąją renginio dieną užbaigė bendra visų dalyvių diskusija, kurioje siekta išsiaiškinti, ar renginys atitiko dalyvių ir organizatorių lūkesčius, ar verta jį vėl organizuoti. Tęstinumo idėja buvo keliamą nuo pat pradžių, apie renginį kalbant ne kaip apie vienetinį įvykį, bet tęstinę tradiciją. Pasisakymuose nuskambėjo skirtingos priežastys, nulėmusios savaitgalio sėkmę. Tačiau visi

sutiko, kad renginys leido tyrėjams išklausti kitos srities mokslininkų pranešimų, kurie įprastai nepatenka į akiratį arba jiems nelieka laiko. Prof. Vytautas Ališauskas apibendrindamas teigė, kad tai galimybė naujai pažvelgti į savąjį tyrimų objektą – LDK barokinių bažnyčių paveldą vienaip tyrinėja menotyrininkai, kultūrologai, istorikai, o štai šių metų architekto pranešimas leido naujai įvertinti tyrimo objektą ir metodus. Tad tikimasi, jog „Seimelis“ virs kasmetiniu įvykiu, LDK tyrėjų tradicija.

Programą ir daugiau informacijos rasite adresu: <https://www.if.vu.lt/naujienos1/renginiai/2280-seimelis-aplinka-ir-zmogus-patyrimas-prisitaikymas-kuryba-2024>.

ELEONORA TERLECKIENĖ

2024 m. spalio 11 d. Sorbonos universiteto Baltistikos centro vadovas, profesorius Daniel Petit, Lietuvių kalbos institute skaitė viešą paskaitą „Saussure'o kelionė į Lietuvą“.

Mokslininkas atvyko Vilniaus universiteto kvietimu ir viešėjo Lietuvoje tris dienas. Spalio 10 d. Šv. Jonų bažnyčioje jam suteiktas Vilniaus universiteto Garbės daktaro vardas už fundamentinius kalbotyros ir baltistikos tyrimus.

Profesorius Daniel Petit (liet. Danielis Pti) yra garsus indoeuropeistas, žymiausias ir produktyviausias Prancūzijoje baltistas, Paryžiaus Aukštųjų studijų mokyklos (École Normale Supérieure, ENS) ir Paryžiaus aukštųjų mokslų praktiškosios mokyklos (École Pratique des Hautes Études, EPHE) profesorius. Pirmojoje dėsto graikų ir lotynų kalbas. Antrojoje – skaito Baltų ir indoeuropiečių lingvistikos paskaitas, be to, yra studijų programos „Baltų ir indoeuropiečių kalbotyra“ vadovas, sėkmingai tęsia veiklą tokių garsių prancūzų indoeuropeistų, kaip Antoine'as Meillet ir Ferdinandas de Saussure'as, kurie dėjo pamatus baltų kalbotyrai. Jis puikiai kalba devyniomis kalbomis, moka senąsias kalbas: graikų, lotynų, sanskritą, gotų, klasikinę armėnų kalbą, senąją slavų kalbą.

Glaudūs moksliniai ryšiai sieja prof. Petit su Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu. Šiais metais vykdamas į Lietuvą priimti aukšto apdovanojimo, profesorius pasisiūlė paskaityti viešą paskaitą „Saussure'o kelionė į Lietuvą“. Ją surengė Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas kartu su Lietuvių kalbos institutu ir Vilniaus universiteto Filologijos fakultetu. Susitikimą su profesoriumi pradėjo ir susirinkusiuosius pasveikino LKI direktorė Albina Auksoriūtė. Svečių pristatė LLTI direktorė Aušra Martišiūtė-Linartienė.

Dirbdamas struktūralizmo pradininko Ferdinando de Saussure'o archyve Ženevoje, prof. Petit ištyrė liuanistinį mokslininko archyvą, paskelbė nemažai publikacijų, tarp jų ir apie Saussure'o kelionę į Lietuvą, jo užrašytas liaudies dainas, žodžius ir posakius. Šios kelionės laikas ir detalės iki šiol nebuvo žinomi. Klausytojus sužavėjo nepriekaištinga profesoriaus lietuvių kalba, gyvas pasakojimo būdas, sudomino Saussure'o atliktas darbas (ir jo nuotyčiai) Kuršių nerijoje. Paskaitą papildė unikali vaizdinė medžiaga.

Trečiąją viešnagės dieną svečias, lydimas LLTI vadovės ir atstovų, išvyko savo pirmtako de Saussure'o pėdomis į Kuršių neriją.

Post scriptum. 2024 m. vasario 16 d. už tarptautinius lietuvių kalbos tyrimus ir lietuvių kalbos puoselėjimą Prancūzijoje, už indėlį į Lietuvos ir Prancūzijos kultūrinių ir žmonių tarpusavio ryšių stiprinimą LR prezidentas įteikė profesoriui Danieliui Petit Lietuvos Valstybės apdovanojimą – Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžių.

2024 m. lapkričio 6 d. mokslo įstaigoje Collège de France profesorius skaitė paskaitą „Lietuvių kalba, jos istorija ir perspektyvos“. Ši prestižinė įstaiga Paryžiuje įkurta XVI a., kaip alternatyvi institucija ekleziastiniam mokymui Sorbonoje. Tai nėra mokymo įstaiga, joje skleidžiama informacija apie pasaulyje atliekamus mokslinius tyrimus. Prof. Petit paskaita, kurioje įvadinį žodį tarė Vilniaus universiteto rektorius, yra svarbiausias renginys Prancūzijoje lietuvių kalbai pagerbti per paskutinį šimtmetį.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

2024 m. lapkričio 12 d. vyko Lietuvių kalbos instituto organizuota nuotolinė Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro vyriausiojo mokslo darbuotojo doc. habil. dr. Iljos Lemeškino paskaita „Martyno Mažvydo knygos ir jų akrostichai“.

Tai paskutinis – penktasis – nuotolinių kalbos paskaitų ciklo, skirto visuomenei aktualioms kalbinio švietimo ir ugdymo temoms, renginys. Renginių organizavo Lietuvių kalbos institutas. Tokią galimybę suteikė Valstybinė lietuvių kalbos komisija, iš kurios koordinuojamos Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programos lėšų buvo surengtas visas šis nuotolinių paskaitų ciklas.

Paskaitoje dalyvavo dešimtys užsiregistravusių klausytojų. Per paskaitą kalbėta apie Martyno Mažvydo palikimą, jo knygoje esančius akrostichus, jų rūšis, vaidmenį (formą ir turinį) ir tarpusavio ryšį. Buvo prisimintos akrostichų ištakos ir tarptautinės tradicijos. Pranešėjo dėmesys buvo sutelktas į dvi

Mažvydo knygas – *Katechismuso prasti žodžiai* (1547) ir *Forma krikštymo* (1559). Šias knygeles ir *Giesmę šv. Ambraziejaus* (1549) Mažvydas dar spėjo išleisti pats. Klausytojus itin sudomino pranešėjo Lemeškino įžvalga, kad dviejuose pirmiau paminėtuose leidiniuose (*Katechismuso prasti žodžiai* ir *Forma krikštymo*) Mažvydo akrostichuose yra užkoduotų žinių apie kai kurias knygelių parengėjo Mažvydo biografijos detales ir jo ganytojiškas nuostatas. Pranešėjas pastebėjo, kad pirmosios raidės pirmosiose dviejose eilutėse:

*BRalei seferis imkiet mani ir fkaitikiet /
Ir tatai fkaitidami permanikiet,*

kurios iki šiol nebuvo laikomos akrosticho dalimi, galėtų reikšti *Baccalaureus Iuris*. Tai rodytų, jog Mažvydas atvyko į Karaliaučių jau turėdamas bakalauro laipsnį, įgijęs galimai Krokuvos universitete.

Antrojo leidinio, *Forma krikštymo*, pabaigos posmuose įrašyta sulietuvinata Mažvydo vardo forma *Martinas* ir pavardės raidė *M*. Čia prelegentas pastebėjo, kad Mažvydas, jau būdamas kunigu, pridėjo papildomą paskutinę giesmės posmą kaip savo paties palaiminimą. Pranešėjas Ilya Lemeškinas pateikė ir daugiau unikalių įžvalgų, apie kurias visuomenė daugiau sužinos straipsnyje, kurį mokslininkas rengiasi publikuoti Lietuvoje.

Paskaita sukėlė didelį susidomėjimą, po jos išsivystė įdomi diskusija, džiaugtasi, kad mokslininkas atskleidė kitokią požiūrį į pirmosios lietuviškos knygos parengėjo Martyno Mažvydo asmenybę ir kūrybinį palikimą.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

2024 m. lapkričio 14 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko Senosios literatūros skyriaus organizuota mokslinė konferencija „Idėjų, formų ir estetikos slinktytys senojoje raštijoje: lietuviškosios Apšvietos link ir aplink“ (XXIV Jurgio Lebedžio skaitymai).

Pranešimus konferencijoje skaitė nepriklausomi tyrėjai, svečiai iš Lenkijos (Jogailaičių universiteto Krokuvoje ir Varmijos Mozūrų universiteto Olštyne), mokslininkai iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI), Lietuvių kalbos instituto (LKI), Lietuvos kultūros tyrimų instituto (LKTII) ir Lietuvos istorijos instituto (LII). Iš viso buvo perskaityti devyni pranešimai.

Dr. Alicja Nowak (Jogailaičių universitetas, Krokava, Lenkija) pranešime „Parateksty cyrylickich druków w kijowskiej metropolii (XVI–XVII w.)“ (liet. „Kijevo metropolijos kirilikinių spaudinių (XVI–XVII a.) paratekstai“)

kalbėjo apie nuo XVI a. Kijevo metropolijoje vykusius pokyčius, kuomet imta vis aiškiau suvokti knygų ir jomis skleidžiamų žinių svarbą. Intelektualinio elito atstovai, dažnai kilę iš dvasininkų luomo, ypač vertino spausdinto žodžio reikšmę auklėjant rusų visuomenę (vaikus, jaunimą), ugdant dvasininkus. Pasak Nowak, tai liudija ne tik patys knygų leidimai, bet ir jose įdėti paratekstai. Kirilika leidžiamos knygos įžanginėje dalyje leidėjai, redaktoriai ir vertėjai dažniausiai įtraukdavo įžangas ir dedikacijas rusų kalba, kurias jie sąmoningai kūrė kaip tekstus, lydinčius konkretų kūrinį ir suteikiančius informacijos apie pačią knygą (jos funkciją, panaudojimo būdą ir numatomą adresatą). Įžanginiuose tekstuose taip pat buvo pateikiama leidžiamos knygos „biografija“: sukūrimo istorija, žinios apie autorių (-ius), informacija apie rankraštį. Pranešėja reziūmavo, kad XVI–XVII a. rusiškose spaustuose išleistų knygų (taip pat ir lenkų kalba) paratekstai yra įdomus žinių šaltinis apie pačią knygą, jos rengėjų erudiciją ir kompetencijas, apie Kijevo metropolijoje vykusią kultūrinę šviečiamąją ir religinę reformą.

Prof. habil. dr. Sergejus Temčinas (LLTI) į pranešimo pavadinimą iškėlė iki šiol literatūros istorikų neatsakytą klausimą – „Ar buvo šv. Jobas Počajovietis rašytojas?“. Nėra abejonės, kad jis buvo neišlikusių arba dar neidentifikuotų rankraštinių knygų perrašinėtojas. 1884 m. Kijevo dvasinės akademijos profesorius N. Petrovas išleido tariamai šv. Jobo bažnytine slavų kalba rašyto rankraščio tekstus, iš kurių, publikuotojo teigimu, dešimt anoniminių pamokslų buvo paties Jobo sukurti. Ši mokslinė atribucija buvo tuoj pat užginčyta tos pačios Kijevo dvasinės akademijos docento S. Golubevo, o gerokai vėliau ir Počajovo vienuolyno istoriko V. Levickio, kurie įrodė Petrovo išvadų nepatikimumą. Vis dėlto dabartiniai tyrėjai yra linkę palaikyti Petrovo išvadą ir minėto rinkinio anoniminius rankraštinius pamokslus priskirti šv. Jobui. Temčinas pranešime iš naujo peržiūrėjo Petrovo argumentus, įrodė jų nepatikimumą ir atskleidė tikrąją šių tekstų kilmę, parodydamas, kad juos parašė ne šv. Jobas Počajovietis.

Anželikos Smetonienės (LKI) pranešime „Konstantino Sirvydo 1620 m. ir 1642 m. žodynų slavizmų ir jų vedinių santykis“ buvo analizuojami Konstantino Sirvydo žodynai, išsiskiriantys iš kitų XVII a. raštų lietuvių kalba pirmiausia dėl pateiktos palyginti gausios pasaulietinės leksikos. Pranešime buvo analizuojama viena iš leksikos dalių – Konstantino Sirvydo 1620 m. ir 1642 m. žodynų slavizmų ir jų vedinių santykis. Tyrimas parodė, kad 1620 m. išleistas

žodynas *Promptuarium dictionum Polonicarum, Latinarum et Lituanicarum* ir 1642 m. išspausdintas *Dictionarium trium linguarum* skiriasi ne tik apimtimi, bet ir pateikiamais žodžiais: neretai antrajame leidime nėra antraštinių žodžių, randamų pirmajame. Skirtumų matyti ir skolintoje leksikoje. Ją, anot pranešėjos, galima suskirstyti į keturias grupes: 1) žodžiai arba jų lizdai, paliudyti tik 1620 m. leidime; 2) žodžiai, paliudyti tik 1942 m. leidime; 3) skolinta leksika, randama abiejuose šaltiniuose; 4) atvejai, kai nors vienas lizdo žodis yra paliudytas tik viename iš dviejų leidimų. Pranešime daugiausia dėmesio buvo skirta ketvirtosios grupės žodžiams, aiškinantis leksikos vienetų pateikimo skirtumus ir jų priežastis.

Rasa Marija Šileikienė (nepriklausoma tyrėja) perskaitė pranešimą „Henriko Valua rinkimų metų proginiai informaciniai leidiniai ir žinių apie Abiejų Tautų Respubliką sklaida Europoje: prancūziškosios Žygimanto Augusto laidotuvių ir Henriko Valua kelionės bei karūnacijos reliacijos (1574 m.)“. Reliacijų autorius – įvykių dalyvis, Henriko Valua dvariškis, pasirašęs *Prancūzų bajoro slapyvardžiu*. Reliacijos parašytos laišku, adresuotą leideiui Paryžiuje, forma. Pranešime buvo aptariamoms reliacijų tekstinės ypatybės, skirtingos jų versijos ir leidimai. Be to, Šileikienė atliko pristatomų šaltinių palyginimą su gretutiniais šių įvykių atpasakojimais italų, lenkų ir lotynų kalbomis: Jano Zavadskio, Aleksandro Gvanjinio Henriko Valua karūnacijos reliacijomis, Motiejaus Strijkovskio *Przesławnego wyazdu do Krakowa...* (1574). Pranešime taip pat apžvelgtas leidinių paplitimas bei naudojimas vėlesniais laikais.

Dovilės Čitavičiūtės (LLTI) pranešimo „Ar yra liberalumo Arono Aleksandro Olizarovijaus požiūryje į moteris?“ šaltinis – Arono Aleksandro Olizarovijaus veikalo *Apie politinę žmonių sąjungą* (1651) pirmoji knyga *Apie namus*. Pranešėja atkreipė dėmesį, kad šioje knygoje Renesanso ir Baroko epochose dominavęs požiūris į moteris susipynė su praktišku žvilgsniu į gyvenimą. Būtinybė taikytis prie praktinių gyvenimiškų poreikių lėmė tam tikrą požiūrio į moterį liberalėjimą. Pranešėja dalijosi įžvalgomis, kad nors Olizarovijus, sekdamas dar Viduramžius siekiančia tradicija, remiasi (pseudo-) Aristotelio mintimis apie santuoką, išdėstytomis *Ekonomikoje*, jo požiūrį galėtume pavadinti nuosaikiu, mat vyrą ir žmoną jis laiko ne valdovu ir pavaldine, o draugais, bendražygiais, susaistytais demokratiškais pavaldumo saitais. Vis dėlto, pasak Čitavičiūtės, traktate taip pat apstu ir „senoviškų“ bendrųjų vietų, pasitaikančių ir Renesanso autorių darbuose: nusiskundimų, kad moterys „šiais laikais“

pernelyg išlaidauja prabangiems papuošalams ir drabužiams, kad siekia per daug laisvės, vaikštinėdamos pas drauges į svečius, kad turėdamos savo turto tampa nepavaldžios savo vyrams.

Linos Balaišytės (LKTI) pranešimas „Apšvietos dvasia, Baroko kalba: apie Pranciškaus Smuglevičiaus piešinį „Gegužės 3-iosios konstitucijos apoteozė“ buvo paremtas ikonografinio teksto analize. Pranešėjos teigimu, Smuglevičius sukūrė kelis darbus, skirtus įvaizdinti aktualiems šalies politiniams įvykiams. Pranešime analizuojamas piešinys saugomas Nacionaliniame muziejuje Varšuvoje. Balaišytė, remdamasi ikonografiniu tyrimu, parodė, kaip šiame dailės kūrinyje alegorine forma pristatomos Gegužės 3-iosios konstitucijos įtvirtintos valdymo permainos, kaip Apšvietos epochoje sukurtas konceptas perteikiamas senąja, iš Cesare Ripos *Ikonologijos* kylančia, simbolių kalba.

Aldonos Prašmantaitės (LII) pranešime „Apšvietos idėjų sklaida XIX a. pradžioje: Tautos edukacijos komisijos nuostatų atspindžiai Pranciškaus Ksavero Mykolo Bohušo 1803 m. Vilniaus švietimo apygardos mokyklų vizitacijos raporte“ pristatė XIX a. pradžioje veikusį mokyklų kontrolės mechanizmą, jo santykį su Tautos edukacijos komisijos laikotarpiu funkcionavusia mokyklų patikros sistema. Kaip tyrimo šaltinis, pranešėjos buvo pasitelktas Bohušo 1803 m. mokyklų vizitacijos raportas. Prašmantaitė, remdamasi šiuo šaltiniu, aptarė 1803 m. Bendrosios instrukcijos mokyklų vizitatoriams parengimo aplinkybes ir nagrinėjo mokyklų vizitatorių laikyseną instrukcijos straipsnių atžvilgiu. Remdamasi Bohušo atveju, pranešėja kėlė klausimus: ar vizitatorius turėjo teisę instrukcijos straipsnius interpretuoti savo nuožiūra? kaip tai atsispindėjo Vilniaus universitetui teiktame vizitacijos raporte? Buvo aiškinamasi galimas vizitatoriaus asmenybės išsilavinimo ir pasaulėžiūros, priklausymo aukštam katalikų dvasininkijos sluoksniui (Bohušas priklausė Vilniaus katedros kapitulos dvasininkų bendruomenei), vienuolinės formacijos (Bohušas buvo jėzuitų ordino narys) poveikis pateikiant galutinius vertinimus.

Alinos Kuzborskos (Varmės ir Mozūrų universitetas Olštynė, Lenkija) pranešime „Herkus Mantas XIX a. vokiečių istoriniuose romanuose“ buvo aptartas paradigminis Herkaus Manto istorinės asmenybės virsmas literatūrinio herojumi: nuo klastingo priešo ir pagonių vado (Dusburgietis) iki garbingo savo tautos ir žemės gynėjo, „paskutinio iš savo genties“ (XIX–XX a. kūriniai). Garsiausias istorijoje prūsas, natangų karo vadas Herkus Mantas (vok. Monte) pirmą kartą buvo paminėtas Petro Dusburgiečio lotyniškoje *Cronica terre*

prussie (liet. *Prūsų žemės kronika*, XIV a.), nuo XVI iki XIX a. jis buvo minimas vokiečių istoriografijoje. Herkaus Manto, literatūrinio personažo, „gyvenimas“ prasidėjo vokiečių literatūroje XIX a. Pirmas kūrinys – tai Friedricho von Kurowskio-Eicheno dramatinė poema *Untergang der letzten Odinskirche oder Preußens Aufdämmerung* (liet. *Paskutinės Odino bažnyčios žlugimas arba Prūsijos aušra*), kurioje Mantas dar nėra pagrindinis veikėjas. 1840 metais istorinių romanų autorius Franzas Lubojatzkys išleido romaną *Herkus Monte. Eine historische Erzählung aus der letzten Hälfte des 13. Jahrhunderts* (liet. *Herkus Mantas. Istorinis pasakojimas iš XIII a. antrosios pusės*). Paskutinis iš pranešime pristatytų romanų pasirodė 2011 m. Tai Claudiuso Crönerto kūrinys *Die Herren der Schwerter* (liet. *Kardų valdovai*). Kuzborska teigė apėmusi 14 vokiškai parašytų romanų ir dramų, kuriuose Herkus Mantas yra pagrindinis herojus.

Kotrynos Rekašiūtės (LLTI) pranešimas „XIX–XX a. pr. Prūsijos Lietuvos grožinės kūrybos rankraštinių paveldas“ buvo paremtas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo Prūsijos Lietuvos grožinės kūrybos rankraštinių paveldo analize. Pranešėjos teigimu, XIX–XX a. pr. Prūsijos Lietuvoje tapo gana populiariu rengti grožinės kūrybos nuorašų albumus. Spaudai formuotus rinkinius rengė aktyvūs Prūsijos Lietuvos raštijos veikėjai – Jonas Vanagaitis, Jurgis Rėzaitis ir kt. Juose esama skirtingų autorių – Jurgio Zauerveino (vok. George Sauerwein), Johano Ferdinando Kelkio (vok. Johann Ferdinand Kelch), Martyno Jankaus ir kt. – dainų ir eilėraščių užrašymų, vertimų ir originaliosios kūrybos perrašų. Pasak Rekašiūtės, grožinė kūryba taip pat plito spausdintais iškarpu albumais, poezijos nuorašais, skirtais asmeniniam naudojimui. Juose yra eilėraščių, liaudies dainų užrašymų (lietuvių, lenkų, rusų kalbomis), taip pat atminčiai skirtų tekstų. Pranešėja teigė, kad kūrybinio literatūrinio darbo populiarumą taip pat liudija aktyvių raštijos veikėjų rankraščiuose likę pavieniai grožinės kūrybos bandymai – poezija ir publicistiniai tekstai.

Konferencijos pabaigoje organizatoriai ir dalyviai pasidalijo apibendrinamosiomis įžvalgomis.

SIMONA MOCEJŪNAITĖ-VAITKIENĖ
ŽAVINTA SIDABRAITĖ

2024 m. lapkričio 15 d. Klaipėdoje, Simono Dachso namuose, vyko renginys „Simonas Dachas, Prūsijos Lietuvos dainius“, kuriame pristatyta prof. dr. Axelio E. Walterio knyga „Orpheus Prutenus. Selbstkonzept und Rezeption des Dichters Simon Dach“.

Renginyje dalyvavo ir diskutavo knygos autorius prof. dr. Axelis E. Walteris, literatūros ir komunikacijos istorikas, Eutino žemės bibliotekos (Eutiner Landesbibliothek) Vokietijoje direktorius, Hamburgo universiteto profesorius, vienas svarbiausių Simono Dachso tyrinėtojų, ir Klaipėdos universiteto istorikas, Baltijos regiono archeologijos ir istorijos instituto direktorius dr. Vasilijus Safronovas.

Buvo ieškoma atsakymų į klausimus: kas bendra tarp Prūsijos Lietuvos ir Klaipėdoje 1605 m. gimusio ir Karaliaučiuje gyvenusio bei kūrusio poezijos profesoriaus Simono Dachso, žinomiausio XVII a. Prūsijos poeto? Knygos autorius įvardijo tris reikšmingus Dachso nuopelnus, motyvuojančius, kodėl šiandien kalbame apie Simono Dachso ir Prūsijoje keturis šimtmečius egzistavusio Lietuvos regiono sąsajas. Tai giesmės, kurios buvo verčiamos į lietuvių kalbą, spausdinamos lietuviškuose giesmynuose ir giedamos iki šiol; dedikacija pirmajai lietuviškai gramatikai *Grammatica Litvanica*, kurią 1653 m. Karaliaučiuje parengė ir išleido Danielius Kleinas. Lietuvių kalbą ir gramatikos autorių užtarianti dedikacija prisidėjo prie Kleino sėkmės, Prūsijos valdžios palaikymo ir palankumo leidžiant lietuviškas knygas; trečias nuopelnas – pirmasis eilėraštis apie poeto gimtąjį Mėmelį (Klaipėdą).

Prof. Walteris kvietė pažvelgti į Dachso kūrybą per platesnę istorinę ir kultūrinę prizmę: kokie kultūriniai ryšiai sieja Prūsijos poetą su lietuvių literatūra ir kodėl verta iš naujo atrasti ir vertinti jo palikimą Lietuvoje. Diskusijoje taip pat nagrinėta, ar Dachso palikimas gali būti laikomas lietuvių kultūros paveldo dalimi šalia tokių žinomų asmenybių kaip Martynas Mažvydas ar Kristijonas Donelaitis. Dachso giesmės atliko Erika Gaučiūtė-Žylė, vakaro metu vertėjavo Rasa Müller.

Šis renginys yra dalis asociacijos „Klaipėdos vokiečių bendrija“ projekto, skirto Simono Dachso 420-osioms gimimo metinėms paminėti. Projektas skirtas šio garsaus poeto ir kultūros veikėjo palikimo puoselėjimui ir pristatymui lietuviškajai auditorijai. Jis apima platų veiklų spektrą, kuris padės įvairioms auditorijoms geriau pažinti Dachą ir jo kūrybinį palikimą.

2024 m. rugsėjo 14 d. Simono Dachso namuose įvyko pirmasis renginys – Dachso giesmių koncertas – pakvietęs klaipėdiečius ir miesto svečius prisiminti

ir pajusti šio poeto kūrybą per sakralinę muziką. Giesmes, parašytas pagal Dachso eiles, atliko Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčios ansamblis „Adoremus“, vadovaujamas Renatos Kreimerės. Ansamblis, jau du dešimtmečius atliekantis sakralinę muziką, per savo veiklos metus suformavo savitą stilių, jungiantį protestantiškuosius choralus ir liaudies giesmes. Koncerto programa, atliekama lietuvių ir vokiečių kalbomis, atspindėjo tiek Dachso, tiek Klaipėdos miesto kultūrinį daugiakalbiškumą.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

pagal informaciją Klaipėdos naujienų portale „Atvira Klaipėda“
ir Simono Dachso namų interneto svetainėje

2024 m. lapkričio 22 d. Kretingos muziejuje vyko konferencija „Viktoras Gidžiūnas, Mažesniųjų brolių ordino Šv. Kazimiero provincijos metraštininkas ir archyvaras“. Konferenciją organizavo Kretingos rajono savivaldybė, Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincija ir Kretingos muziejus.

Viktoras Gidžiūnas (1912–1984) buvo pirmasis Pranciškonų ordino Lietuvoje istorijos tyrėjas, gausiai rėmęs archyviniais šaltiniais. Gyvenimo pabaigoje Gidžiūnas parengė monografiją *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)* (autoriui mirus monografiją baigė rengti Irena Vaišvilaitė – suredagavo trečią skyrių, parašė įvadą, sudarė asmenvardžių rodyklę). Monografija išėjo Lietuvos katalikų mokslų akademijos leidinių serijoje Romoje 1993 m.

Konferencijos dalyvius pasveikino Kretingos rajono savivaldybės vicemerė Vaida Jakumienė ir Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos ministras Evaldas Darulis OFM. Sigitas Benediktas Jurčys OFM skaitė įvadinį pranešimą „Nesenstantis tėvas Viktoras Gidžiūnas“. Pranešėjas atkreipė dėmesį į Gidžiūno asmenybės ir veiklos įvairiaplaniškumą, nuveiktų darbų gausą. Vienas svarbiausių Gidžiūno veiklos bruožų, anot pranešėjo, – tai gebėjimas sieti lietuvių kultūros formavimąsi, jos išlikimą su krikščioniškomis vertybėmis, ypač sudėtingais priespaudos ir gresiančio nutautėjimo laikotarpiais. Šiuo požiūriu Gidžiūno veiklą ir atliktus darbus galime vertinti, teigė pranešėjas, ir kaip Bažnyčios istorijos tekstus, ir kaip lietuvių diasporos kultūrinės ir tautinės veiklos artefaktus.

Nijolė Raudytė OFS pranešime „Viktoro Gidžiūno biografija: asmenybė ir veikla“ išsamiai pristatė Gidžiūno dvasinę, pasaulietinę ir mokslinę veiklą. Pranešimas buvo paremtas ne tik jau žinoma publikuota medžiaga, bet ir tėvo

Viktoro Gidžiūno archyvo dokumentais, saugomais Kretingoje. Šis archyvas, anot pranešėjos, skirtinas į tris dalis: 1) mokslinė biblioteka; 2) fotokopijų ir mikrofilmų iš Krokuvos Bernardinų provincijos archyvo (lenk. Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie) rinkinys; 3) įvairūs paties Gidžiūno rankraščiai. Pranešėja atkreipė dėmesį, kad dalis Gidžiūno rankraščių dar yra saugoma Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA, angl. Lithuanian Cultural Archive of America) Putname. Archyvinė medžiaga – Lietuvos radijuje skaitytų paskaitų rankraščiai, laiškai – leido pranešėjai atskleisti naujų ir patikslinti kai kuriuos jau žinotus Gidžiūno veiklos faktus.

Vacys Vaivada (KU) pranešime „Suskaitmenintos V. Gidžiūno archyvinių dokumentų kopijos pranciškonų vienuolyne“ kalbėjo apie Gidžiūno minėtam Bernardinų provincijos archyve Krokuvoje surinktą medžiagą. Vaivada pabrėžė, kad sukauptas didžiulis pirminių šaltinių kopijų archyvas padeda geriau atsekti paties Gidžiūno – Bernardinų ordino istorijos tyrėjo – kelią, mat šaltinių paieška ir sisteminimas yra istoriko darbo pagrindas. Gidžiūno surinktos šaltinių kopijos apima Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietas, kuriose buvo įsikūrę pranciškonai nuo XV a. antrosios pusės iki XIX amžiaus. Vaivada atliko Gidžiūno Krokuvoje surinktos medžiagos – fotokopijų ir mikrofilmų – skaitmeninimo darbus: nukopijuota 15 408 vienetai. Mokslininkas pristatė kuriamo skaitmeninio Gidžiūno archyvo struktūrą: ji kuriama laikantis Bernardinų provincijos archyvo Krokuvoje signavimo tvarkos. Vaivada teigė, kad Gidžiūno sukaupta medžiaga – tai nuoseklus ir daug investicijų pareikalavusio archyvo kaupimo pavyzdys.

Dr. Julius Kanarskas (Kretingos muziejus) pranešime „Bažnytinės metrikos ir vienuolyno dokumentai Kretingos muziejaus rinkiniuose“ pristatė muziejuje saugomą kolekciją. Kretingos muziejaus dokumentų rinkinyje saugoma 131 Žemaičių-Telšių vyskupijos bažnytinių metrikų knyga. Jos apima 1630–1940 m. laikotarpį, o dauguma datuojama XIX a. Taip pat muziejuje saugomi: Kretingos bernardinų bažnyčios ir vienuolyno 1804 m. vizitacijos akto kopija, tarnautojų sąrašas (XIX a.), bernardinų parapinės mokyklos mokinių dailės raščių lapai (XIX a. antras-trečias dešimtmečiai), bylinėjimosi dėl anuatos (bernardinams priklausančio metinio mokesčio už patarnavimus vienuolynui ir bažnyčiai išlaikyti) su dvaro savininku grafu Platonu Zubovu dokumentai, 1905 m. bažnyčios rekonstrukcijos dokumentai, įvairūs tarpukario vienuolyno veiklą iliustruojantys dokumentai.

Dr. Dainiaus Elerto (Lietuvos jūrų muziejus, KU BRIAI) pranešimas „1701–1799 m. Kretingos pranciškonų veiklos Klaipėdoje nuotrupos“ buvo parengtas vokiečių istorikų Maxo Ludwigo Eduardo Lehmanno ir Hermanno Graniero publikuotų Prūsijos valdžios ir Romos Katalikų Bažnyčios santykių dokumentų pagrindu. Šaltiniai atskleidė, kad Prūsijos valdžios taikyti Karaliaučiuje veikusių Katalikų Bažnyčios tarnautojų veiklos kitose Prūsijos karalystės vietovėse ribojimai sudarė sąlygas rasti privačioms bei LDK vienuolių iniciatyvoms šiauriniame Prūsijos pasienyje. Tačiau čia katalikus aptarnavę Kretingos pranciškonai bernardinai Klaipėdoje ir jėzuitai Tilžėje patyrė didžiulį vietos valdžios, Evangelikų Liuteronų Bažnyčios institucijų ir vietinių gyventojų daugumos spaudimą. Jis reiškėsi neteisėtų mokesčių rinkliavomis, svarbiausių apeigų viešumoje draudimu, nuolatinio skundų teikimu, kasdienio gyvenimo apribojimais ir apsunkinimais. Klaipėdos katalikų bendruomenės tiesioginis ryšys su Kretingos pranciškonų bernardinų vienuolynu nutrūko mirus pirmajam atkurtos Klaipėdos katalikų bažnyčios kunigui 1828 m.

Konferenciją baigė Viktoro Gidžiūno dukterėčia Danguolė Sušinskienė pranešimu „Vincio-Viktoro Gidžiūno dvasios spinduliavimas“. Pranešėja papasakojo Gidžiūno giminės istoriją, supažindino su dėdės iš emigracijos Amerikoje į giminę rašytais laiškais, kuriuose, be kita ko, jis pasakojo ir apie savo veiklą bei darbus Amerikoje. Klausytojams buvo parodytos nuotraukos iš vienintelės Gidžiūno viešnagės Lietuvoje sovietmečiu 1979 metais.

ŽAVINTA SIDABRAITĖ

TADAS ŠAULYS

*2024 m. lapkričio 28 d. Tuskulėnų memorialo Konferencijų salėje paminėtos dvi Mažajai (Prūsijos) Lietuvai reikšmingos datos: Kristijono Donelaičio 310 sukaktuvės ir Tilžės akto 106 metinės. Sveikinimo žodį tarė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinis direktorius dr. Arūnas Bubnys. Renginį vedė šio centro muziejininkas Gaudentas Aukštikalnis. Dalyvavo ilgametis Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas, Donelaičio memorialinio muziejaus Tolminkiemyje įkūrėjas, architektas Napaleonas Kitkauskas. Pranešimus skaitė Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos garbės pirmininkas Vytautas Šilas. Buvo pristatytas Ingės Lukšaitės rengiamas leidinys *Matas Pretorijus. Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 6-asis tomas.*

Prūsijos Lietuvos kultūrai nusipelnusiems asmenims tradiciškai įteikti apdovanojimai – Kristijono Donelaičio medaliai „Širdings brolau“ (taip Donelaitis kreipdavosi laiškuose į savo bičiulį, tuomet Valtarkiemio kunigą Johaną Gotfrydą Jordaną).

Kristijono Donelaičio draugija, Lietuvos rašytojų sąjunga ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija medaliais „Širdings brolau“ apdovanojo: kultūros tyrinėtoją, habilituotą humanitarinių mokslų daktarą, akademiką prof. Domą Kauną – už ilgamečius Mažosios Lietuvos kultūros tyrimus, mokslinę bei visuomeninę veiklą, knygų ir kitų leidinių bei straipsnių rengimą ir publikavimą, bendradarbiavimą, jaunosios kartos ugdymą; žurnalistą, www.mazojilietuva.lt redaktorių ir fotografą Valentimą Juraitį – už ilgametį Mažosios Lietuvos paveldo puoselėjimą ir sklaidą, pažintinių knygų ir turistinių vadovų leidybą, Kristijono Donelaičio ir Storostos (Vydūno) giminių genealoginių medžių sudarymą; Sūduvos akademijos dėstytoją Kazį Balicką – už ilgametį darbą Marijampolės Kristijono Donelaičio draugijoje, aktyvų dalyvavimą rengiant kasmetines konferencijas–skaitymus ir jų moderavimą, išvykų į Karaliaučiaus kraštą bei talkų Tolminkiemyje ir Lazdynėliuose organizavimą.

Renginio metu veikė Valentino Juraičio fotoparoda „Lietuvininkų paveldas Karaliaučiaus krašte“.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

Pateikiant informaciją remtasi šaltiniu

www.mazojilietuva.lt inf.

2024 m. lapkričio 28 d. Sapięgų rūmuose Vilniuje kultūros ministras Simonas Kairys įteikė šių metų Kultūros ministerijos premijas kultūros ir meno darbuotojams bei kūrėjams, labiausiai nusipelnusiems įvairiose srityse.

Martyno Mažvydo premiją, skiriamą už nuopelnus Lietuvos valstybės kalbai, raštijos istorijai ir knygos menui, šiemet pelnė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė dr. Asta Vaškelienė, atliekanti vertingus senosios literatūros tyrimus, atskleidžiančius XVIII a. Lietuvos lotyniškosios literatūros europietiškąją tapatybę bei reprezentuojančius kultūrines Apšviestos inovacijas Lietuvoje. Dr. Asta Vaškelienė savo tyrimus pristato tarptautinėse konferencijose (Prancūzijoje, Škotijoje, Vokietijoje, Estijoje, Lenkijoje, Latvijoje). Ji yra Klasikų asociacijos *Societas Classica* narė, *Lenkijos XVIII amžiaus tyrėjų draugijos (Polskie Towarzystwo Badań nad Wiekem Osiem-*

nastym) narė, Tarptautinės neolotynistikos studijų asociacijos (*International Association for Neo-Latin Studies*) narė.

Sveikiname kolegę! Kviečiame skaityti laureatės padėkos kalbą.

Nuoširdžiai dėkoju už aukštą mano darbo įvertinimą. Man šis apdovanojimas yra be galo svarbus, nes jis vainikuoja ilgamečio ir tikrai nelengvo darbo rezultatus. Pasiryžusi ištirti viso XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lotyniškąją literatūrą, prisipažįstu, neįsivaizdavau, su kokiais iššūkiais susidursiu ir kiek laiko tai užims. Kai jau buvo visai sunku, sakydavau sau: turiu padaryti, juk ir dukrą mokau, kad pradėtus darbus reikia pabaigti. XVIII amžius man atsivėrė kaip spalvingas ir intriguojantis kultūrinės ir estetinės vėlyvojo Baroko ir Apšvietos sankirtos laikas, inspiravęs permainas visuomenės mentalitete ir edukacijoje. Stebino veik iki pat XVIII a. pabaigos kartu su lotyniškąja kultūra buvęs gyvas Palemono mitas ir Gedimino legenda. Lietuva to meto kūriniuose iškyla kaip Palemono žemė, Palemono krantai, o Vilnius vadinamas Gedimino miestu, kuris, vaizdžiai lyginant jį su Roma, stūksančia ant septynių kalvų, yra įsikūręs po septyniomis Grįžulo Ratų žvaigždėmis. Taigi ir mano knygos antraštę pasufleravo citata iš to meto kūrinio „Palemono miestui ir pasauliui“. Viliuosi, kad nuveikti darbai bus pravartūs ir tyrėjams, ir skaitytojams.

Baigdama noriu padėkoti man lydėjusiems, konsultavusiems ir drąsinusiems – profesei Eugenijai Ulčinaitei, dr. Sigitui Narbutui, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kolegoms ir mano šeimai.

Martyno Mažvydo premija įsteigta LR Kultūros ministerijos ir teikiama nuo 1996 m.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ
pagal informaciją iš
Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
interneto svetainės

Senoji
LIETUVOS
literatūra
58 knyga

Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas

Dailininkas Rokas Gelažius
Maketuotoja Gražina Kazlauskienė

Spaudai parengė ir išleido
Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
tel. (+370 5) 212 53 32
el. paštas knyga@liti.lt,
svetainė internete www.liti.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas